

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

GELENEKSELLİĞİN GÖLGESİNDE

Sözcük Sayısı: 3925

Kategori: 1

Araştırma Sorusu: Nezihe Meriç'in Korsan Çıkmazı adlı yapıtında birey/ kadın olma yolunda ataerkil (geleneksel) yapının Meli ve Berni figürleri üzerindeki etkisi nasıl yansıtılmıştır?

Mayıs 2025

İÇİNDEKİLER

I. Giriş.....	3
II. Ataerkil Yapı	5
i. Değerler.....	8
III. Figürler Üzerindeki Etki.....	12
i. Meli.....	12
ii. Berni.....	15
IV. Sonuç.....	17
V. Kaynakça.....	18

I. Giriş

Her toplum yapısı kendi içinde cinsiyete bağlı olarak belirli roller barındırmaktadır. Bireylerin de davranış kalıpları, ideolojik yapıları doğup büyümüş oldukları çevre sayesinde şekillenir. Ataerkil toplumsal kültürün görüldüğü toplumlarda kadın figürü sınırlandırılmış, erkeğe bağlı ve ikinci planda gözüken bir modeldir. Bu kalıplaşmaya farkındalık oluşturmak ve tepki çekmek amacıyla Nezihe Meriç eserlerinde ağırlıklı olarak toplumsal sorunlara ve kadınlara dayatılan belli başlı yaptırımlardan söz etmiştir. Cumhuriyet devri döneminin ilk kadın yazarı olan Meriç, kadının toplum içerisindeki rolüne ve varoluşsal mücadelesine eserlerinde kendi yenilikçi bakış açısını da katarak pek çok defa değinmiştir. Meriç'in öykülerinde sosyal yapı incelenirken bir yandan da okuyucunun toplumsal farkındalık edinmesi hedeflenmiştir¹. Roman içerisinde 1950'li yıllarda Türkiye'de yaşanmakta olan toplumsal sorunları bir başlık altında toplanmış ve dönemin özellikleri, değerleri ile sentezlenip karakterler üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Yazar kitabı 1960'lı yıllarda yayınlamış ve olayları gerçekçi bir dille ele almıştır. Bahsi geçen tarih ve yazıldığı yılın yakın olması aslında yazarın bu tarz yaşanan olayları görüp, şahit olup yakından yaşamış ve gözlemlemiş olduğu olayları daha net bir şekilde ele almasını sağlamıştır.

Zamanın etkisiyle yaşanan başkalaşma ve farklılaşma, değişim kavramı ile tasvir edilmektedir. Değişimin kaçınılmaz bir olgu olması üzerine, eserde de modernleşmenin etkisiyle karakterler arasında birçok açıdan değişimler görülmektedir. Geleneksel toplumlarda değişim olgusunun hızı ve doğası, modern süreçlere kıyasla daha sınırlı olmuş ya da toplum tarafından öyle algılanmıştır. Eserde Türk toplumuna özgü modernleşme yapısının karakterlerin iç ve dış dünyasına olan etkileri karşımıza sıkça çıkmaktadır. Meriç'in yer verdiği anlatıcıların konumları modernleşme esnasında ortaya çıkan farklı ideoloji ve yaklaşımları temsil eder şekilde konumlandırılmıştır. Çoklu bakış açısının kullanılması romanda belirsizlik

¹ Çopur, Y. (2022). Nezihe Meriç'in Öykülerinde Tema. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s. 446

ve muğlaklığa yol açarken bir yandan da çağdaşlaşma zamanında yaşanan çıkmazlara gönderme yapmaktadır.

Romanda adı geçen karakterlerin konumları modernleşme çabası altında farklı yaklaşımları sembolize eder biçimde yerleştirilmiştir. Çoğul bakış açısı ile anlatılan roman süreç içerisinde Türk toplumuna atıflarda bulunmakta ve okuyucunun da ufkunu açmak istemektedir. Bu uzun tez çalışmasında birey/ kadın olma yolunda ataerkil (geleneksel) yapının Meli ve Berni figürleri üzerindeki etkisinin nasıl yansıtıldığı incelenecektir.

Üç farklı anlatıcı tipi görülen romandaki anlatıcılar; Berni, Meli ve iki karakter arasındaki arkadaşlığı temsil etmekte olan soyut karakterli anlatıcı figürüdür. Bu soyut karakter metinler arasında farklı şahıs kipleri ve bakış açılarından yararlanarak değişik kimliklere bürünmektedir. Üç farklı anlatıcının olmasının nedeni yaşanan değişim, aydınlanma sırasında üç farklı perspektiften de olayların aktarımının sağlanmasıdır. Roman bu iki dostun üstünden anlatılmaktadır. Birçok edebi tercihin kullanıldığı eserde edebi açıdan zenginliğe de rastlanılmaktadır. Bilinç akışı, diyaloglar, betimlemeler, benzetmeler romanda öne çıkan bazı edebi tercihlere örnektir. Zamansal olarak geriye dönüşler çokça görülmektedir, Korsan Çıkmazı'nın bulunduğu yer ise İstanbul Beyoğlu'nda çıkmaz bir sokaktır.

“Merhaba o lo ho! Duygulanmak bana düşmez. Ben Meli ile Berni'nin dostluğuyum. Dengeyim ben. Onlara çok küçük yaşlarındaki beri dayanak oldum. Onların en güvendiği kişiyim. Biraz Meli'yim, biraz Berni. Bir Meli'yim, bir Berni. Bir Meli'yim, bir Berni. Ama ikisinden de ayrı, tek başıma, ikisinin de inandıkları, sevdikleri, saygı duydukları biriyim.” (s.14)

Romanda anlatıcı kişisi kendini iki ana karakterin dostluğu ve denge olarak tanımlamaktadır. Bulunduğu konuma göre göre değişime uğradığını, bir Meli bir Berni olduğundan fakat dengeli de olduğunu belirtmektedir. Duygulanmanın ona düşmediğine değinmesi objektif bir bakış açısına sahip olduğunu ve duyguları ile aktarım yapmadığını göstermektedir. “O lo ho” eserde

okuyucunun birçok kez karşısına çıkan bir kalıptır, tekrar tekrar bu kalıbın kullanılması yazarın edebi tercihlerine örnek iken karakterler arasındaki o samimi bağın temsili ve şakasıdır. Bir diğer yandan tekrarlardan yararlanılması kalıbın etkisini güçlendirir. Bu sayede okuyucu karakterler arasındaki şakalara yabancı kalmaz ve olayları takip etmesi kolaylaşır. Bir kalıbın birçok defa tekrar edilmesinin amacı da aslında belirli bir şeyin roman içerisinde önemini vurgulamaktır. Anlatıcının bahsettiklerinden aslında bu iki kişinin farklı özelliklere sahip olduğunu fakat aralarında da dengeyi sağlayabildikleri söylenebilmektedir. Roman boyunca sık sık okuyucunun karşısına çıkan bu anlatıcı objektif bir bakış açısı ile olayların aktarımını sağlamaktadır. Eserin genelinde çocuk yaştan beri sarsılmaz bir dostluğa sahip olan Meli ve Berni'nin yetişkinliğe kadar uzanan hikayeleri anlatılmaktadır. Belirli sebeplerden ötürü ailelerinin yanından ayrılan karakterler Mahir Amca ve Neyyire Hala adlı kişilerin evinde büyümektedir. Modern bir atmosfere sahip olan bu evde her şeyi öğrenirler; erdem, görgü, kültür ve müzik hakkında bilgiler bunlara örnektir. İlerleyen yıllarda Meli öğretmen iken Berni konservatuar eğitimi sonrası çalışmaz. Nezihe Meriç olay örgüsü içerisinde aslında o dönemlerde kadın olarak okumuş ve iş sahibi olmanın ne kadar önemli olduğunu da vurgulamaktadır. Çocukluk çağından itibaren geleneksel yapı ile yaşanan durumların etkilerinin yetişkinlik çağında rastlanması olayların çocukluktan gelen sorunların temel sebebi olarak da görülmektedir.²

II. Ataerkil Yapı

Geleneksel yapı bölgeden bölgeye göre değişiklik gösterdiği için Türkiye'de çok fazla yapı örneği görülmektedir. Çocukken benimsenmeye başlanan toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil yapı tarafından birey ve topluma derinden kazınmaktadır. Türkiye'de tarım alanında makineleşme artışı ile birlikte 1950'li yıllarda köylerden kentlere göç durumu gündemde yer

² Atak, İ.E. (20 Ekim 2020). İlişkilerin Yakınlığı ve Ötesinde Kuşatıcılığı ile Tanımlanan Bir Alan: "Korsan Çıkmazı". Sanat Kritik

alması, kırsal alandan kentlere gelinmesi farklı değer yapılarının ve özelliklerin belirgin bir şekilde görülmesini sağlamıştır. Eserin başlangıcında da verildiği üzere karakterler aslen doğu bölgesindendir. Meli ile Berni okumak için Erzurum'dan İstanbul'a gelirler.

“Son kamyon yolculuğunda, birini bir dize, öbürünü bir dizine yatırdı. Kamyonun pencerelerine çuvallar çaktı. Üzerlerine, kalın pöstekiler bulup örttü. İki çocuk, zaman zaman başlarında dolaşan, ağır, küt bir elin yumuşaklığını duyarak uyudular.” (s.77)

Yazar karakterlerin İstanbul'a gidişini anlatırken ne tür zorluklardan geçtiklerine değinmiştir. Kamyonlar, trenler, vapurlar ile karışık ve zorlu aşamalar atlatılmıştır. Bu zorlukların görülmesi aslında ulaşım bakımından ülkenin çok gelişmiş olmadığını göstermektedir. Alıntıda bahsedilen “el” Meli'nin babası olmakla birlikte ağır ve küt bir şekilde betimlenmiştir, fakat bir yandan da bu el yumuşak ve naif olarak anlatılmıştır. Türkiye'nin doğu bölgelerinde kentleşmeye bağlı olarak İstanbul'a kıyasla ataerkil yapı daha yaygın olmaktadır. Değer anlayışlarında da ayırıcı özellikler bulunmaktadır. Aile, dayanışma, gelenekler ve dini inançlarla şekillenen bir yapı benimsenmiştir. Bu yapı bir yandan aile bağlarını güçlendirirken erkek figürünü dışa dönük resmeder ve kadın figürünü de ev, aile ile özdeşleştirilmektedir. Zamanın İstanbul'unda hâkim olan düşünce yapısı da aslında modernleşmeye yöneliktir. Doğu ile arasında elbet birçok benzerlik görülmektedir. Ekonomik politikalar ile batılılaşmanın derinden hissedildiği İstanbul belli başlı değerlerini, geleneklerini korurken modernleşmeye de kucak açmakta ve sanata verilen önem artmaktadır. Buna ek olarak Berni İstanbul'un düşünce yapısı ile eşleşirken Meli doğu yapısından izlekler barındırmaktadır. Her ne kadar modernleşmeden bahsedilse de belirtilen uzamda kadın haklarında tamamen bir özgürlük söz konusu değildi. Aile ile özdeşleşen kadın figürü bir yandan da eğitim alanında öne çıkmaya başlamaktadır. Eserde temelde iki farklı karakteri ele alınması aralarındaki farka değinme isteğinden dolayı kaynaklanmalıdır. Aynı şekillerde büyümüş iki karakterin zıtlığına değinilmesi aslında o toplumda ortaya çıkan ideolojileri de yansıtmaktadır.

“1959 yılı Türkiye’sinde yıkılan bir İstanbul’a karşı durmuş, topuklarımın ağrısını dinliyorum. Yorgunum diyorum anlamıyorlar. Durmadan dört bir yandan gelip, dört bir yana giden insanlar, dolmuşlar, itişip kakışmalar, ter kokuları, küfürler küfürden beter anlamsız suratlarla dolu çevrem. Kocaman bir gürültü içindeyim.” (s.8)

Romanın geçtiği zaman hakkında okuyucuya bilgi verilirken aslında atmosferin de yansıtılmasında etkili olmuştur. Türkiye’nin durumunun pek parlak olmadığını anlatıcı kişinin bu tempodan yorulduğu belirtilmektedir. İtişmeler, kokular ve dolmuşların betimlenmesi yazarın edebi tercihleri kullandığına örnektir. Betimlemeler sayesinde okuyucunun uzamı, olayları kafasında kurması kolaylaşmış ve bir yandan da daha gerçekçi hissetmesi sağlanmıştır. Kent hayatının ve dönemin karmaşası ve kaosu açıklanmıştır. “Özleyişler, anlaşmazlıkların getirdiği kırılışlar, parasızlığın getirdiği, insanın mutlu olma gücünü zorlayan sıkıntılar, içlenmeler, çağrışımlarla gelen anılar diye başlarım...” (s.18) İnsanın mutlu olma gücünü zorlayan sıkıntılar adı altında aslında verilen örnekler gerçek hayatta bireyin karşılaştığı ve toplumda sıklıkla görülen olaylardır. Bu sorunlar geleneksel/sosyal yapı çerçevesinde şekillenmek ile birlikte bir bölgede, koşulların topluma yeteri şekilde kadar sağlanamaması ve kısıtlamaların görülmesi toplumsal açıdan sorunların oluşumunu sağlamaktadır. Taksim’de gerginliğe sebep olan olay da aslında yeterince denetlenmenin sağlanmamasından kaynaklıdır. Sokağın karanlık olması o saatte başıboş kişilerin tehdit seviyesine gelebilecek şekilde sarhoş olması denetimsizlik, kontrolsüzlük örneğidir. Bu tür sorunlar toplumda kaosa ve problemlere sebebiyet vermektedir. Çünkü çok rahatlık ve kısıtlanmamak süreç içerisinde insanın özgür iradesini güçlendirmekle birlikte serbestliğini de arttırmaktadır. Bu otoritesizliğin sonucu olarak da toplumsal körelme gibi toplumun yapısını derinden değiştirmeye yatkın sıkıntılar görülme ihtimali oldukça yüksektir. Berni ile Meli’nin, Neyyire halaları sayesinde edinmiş oldukları kazanımlar, Türk toplumunun Batılılaşma sürecine yön veren kaynağı ortaya koymaktadır. Berni ve Meli’nin modern bireyler

olarak durmadan çalışmanın tadını ve yardımlaşma bilincinin benimsetmesi; Alman kültürüne özgü iş disiplini ve ilerleme gibi idealleri vurgulamaktadır. “-Hadi gel şarkı söyleyelim, dedi. Başladılar. Bu gramofondan dinleyip öğrendikleri, müzikle hiç ilgisi olmayan, alaturka bir şarkıydı.” (s.21) karakterlerin gramofon gibi bir aletten müzik dinleyip öğrenmeleri aslında yetiştirilmiş oldukları modern atmosferi ve aydın yapıyı yansıtmaktadır, buna rağmen Meli ve Berni öğrendiklerini bir kenara koyup geleneksel yapı kültüründen gelen alaturka bir şarkı söylemeyi tercih etmeleri bulundukları ortam ne kadar gelişmiş olursa olsun her zaman kendi içlerinde ve kimliklerinde geleneksel yapıdan belirli öğeleri taşıdıklarını göstermektedir. Turan’ın sergilemiş olduğu tavır ve davranışlar da ataerkil yapının yansıması olarak öne çıkmaktadır. Meli ve Berni’den beklentileri, kadın figürünü aile ve ev işleri ile özdeşirmesi düşüncelerinin geleneksel yapı ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. “Baktım soba sönmüş, karnı acıkmış, şaşkın şaşkın üşüyüp duruyor.” (s.107) Meli tarafından Turan’ın kendi kendine bakmadığını sürekli karşısındaki “kadın” figüründen beklentileri olduğu söylenebilir. İstedikleri yerine getirilmeyince de tatsızlık çıkarması aslında çıkar odaklı bir kişilik olduğunu göstermektedir. Bu sayede yazar karakterleri kullanarak da toplumsal sorunların yansıtılmasını sağlamaktadır.

i. Değerler

Eserin geçtiği dönemin bir diğer yandan geçiş dönemi olarak da adlandırılması mümkündür ve Meli, Berni gibi karakterler bu geçiş sürecindeki farklılıkların en büyük örneğidir. Farklı bir bölgeden şehire taşınmaları figürlerin içlerinde birçok değer algısı olmasını da sağlamıştır. Bir yandan büyürken modern bir kişilik oluşturulsa da doğu bölgesinde içlerine yerleşen belirli değer algıları roman içerisinde okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Neyyire Hala ve Mahir Amca ile yaşamaları Meli ve Berni’nin kimlik gelişimini, bakış açılarını kökten etkilemiştir. Yazarın edebi tercihlerine örnek olarak, romanda ev bir yandan da sembol olarak kullanılmıştır. Doğumdan itibaren insan o evde türlü türlü olaylar yaşar. Karmaşık bir atmosferi

belirtir. Ev, sadece dört duvar ve bir çatıdan ibaret değildir; o, anıların biriktiği, ruhun şekillendiği bir yerdir. Romanlarda ev, aidiyetin ve güvenin simgesi olurken, bazen de karakterin içsel çatışmalarını yansıtan bir ayna gibi işlev görür. Geçmişin izlerini taşır, kimliği besler, özlemi büyütür, sembol olarak işlevi böyle açıklanmaktadır. Her ev içinde yaşayan bireylerin bilinçdışını biriktirir ve her ne kadar kişi farkında olmasa da herkesin bilinçdışında bir evi vardır. “Erzurum’da hani, biliyor musun, sobanın yanında yataydık -Öö, tezek sobası. – Yatmaz mıydık?” (s.60) Yazar diyalogları eser içine katarak gerçekçilik seviyesini daha üst seviyeye çekmek istemiştir. Olayın kişilerden doğru olarak gösterilmesi yaşananların tarafsız ve yorumsuz bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır. Meli ve Berni arasında geçen bu konuşmada kültürel öğelere yer verilmiştir. Bu öğe, sobanın yanında yatmaları ve tezek sobasından bahsedilmesidir. kültürel öğelerden bahsedilmesiyle birlikte okuyucunun da karakterlerin nasıl bir kültürden geldiklerini daha net bir şekilde anlaması hedeflenmiştir. Sobanın yanında yatmalar ve tezek sobasına sahip olmaları maddi durumlarının çok iyi bir seviyede olmadığını göstermektedir. Bulundukları uzamın yeterince ısınamamasından kaynaklı sobanın yanında uyuduklarını ve bulundukları bölgenin de soğuk olduğu söylenebilir. Eserde görüldüğü üzere kadın üzerinde tabulaştıran ve yaptırımlara neden olan toplumsal cinsiyet rolleri erkeğin daha özgür bir ortamda barındırmaktadır.

“Berni yavaş sesle sordu:

- Sen Calibe hanımın ipekli elbisesini gördün mü?
- Hani kırmızı?
- Bütün kolları göğsü açık...
- Annem, ayıpmış diyor. Öyle elbise İstanbul’da giyilirmiş.
- Annem de bir tane öyle elbise diktirecekmiş, ama, babam razı olmuyor.” (s.65)

Diyalog içerisinde ahlaki değerlerin eleştirisi yapılmaktadır. Calibe Hanım elbisesinin açıklığından dolayı yargılama amacıyla soru yöneltilmesi anlamı daha çarpıcı yapmaktadır. Bir yandan da diyalogu sürdüren kişinin annesinin de özendiği görölmektedir. Kolların ve göğüsün açık olmasından bahsedilmesi değer anlayışlarını vurgulamaktadır, bir kadının açık bir tarzda giyinmesi geleneksel/ ataerkil yapıda hor görölür ve yargılanmaya da çok açıktır tıpkı diyalogda da göröldüğü gibi. Ek olarak babasının razı olmamasından dolayı elbisenin diktirilmediği söylenmektedir ve bunun anlamı erkek figürünün baskın olup kararları verirken ön planda olmasıdır. Elbisenin İstanbul’da giyileceğinin söylenmesi Doğu-Batı arasındaki uçurumu keskinleştirirken farkları da okuyucunun dikkati de çekilmiştir. Her ne kadar modernleşmeye çalışılsa da aslında karakterlerin içerisinde geleneksel yapıdan kalan izler bulunmaktadır. O költür ve değerler içerisinde yetişmiş olmaları belirli kalıpların karakterler içerisinde oturmasını sağlamıştır, sonrasında farklı Bu izler belirli değer anlayışlarının sabit olması Alıntıdan devam ederek kadınların giyinişinin ayıplanması, baba figürünün kısıtlama yetkisinin bulunması okuyucuya toplum yapısı hakkında çok fazla bilgi vermektedir.

“Neyyire halanın bir sözü vardır hani; “akıldaklı karılar” der. Bu akıldaklı bir kadındı. Donunun ağı her zaman kirli, ama dudakları her zaman boyalı. Çingenelerin sattığı mangal maşalarından biriydi. Bir oyunun en gülünmeyecek yerinde gülün, gülünecek yerini de anlamadan, çevresindekiler gülüyor diye gülecek bir kadın.” (s.73)

Alıntıda Neyyire halanın gözünden sınıfsal bir ayırım yapılmıştır. Anlatılan kadın akıldaklı bir diğer anlamı ile terbiyesiz ve pis olarak kalıplandırılmıştır. Donunun kirli olmasından kastı içsel çürümüşlüğü yansıtmakla birlikte dudaklarının her zaman boyalı olması sahte bir zarafeti anlatmaktadır. Yazar burada edebi tercih olarak tezatlık kullanmıştır, iki karşıt düşüncüyü bir arada vermiştir. Çingenelerin sattığı mangal maşalarından biri olarak bahsetmesi kadının halk içerisinde basit ve ucuz bir konumda olmasını belirtmektedir. Toplumsal beklentilerin kadını nasıl şekillendirdiğini ve bireysel farkındalık eksikliğini gösteriyor. Nerde gülüp

gölmediğinden bahsedilmesi yazarın, karakter üzerinden, sahte bir yaşam süren, toplumsal rollerin ve beklentilerin etkisi altında ezilen bireyleri eleştirdiğini göstermektedir. “Meli ömründe ilk olarak çatlak elleriyle ilgilendi. Eskiden, bir, acıdığı için yakınırdı çatlaklardan, ama bu sefer güzel, kırmızı masa muşambasının üzerinde iyi durmadığını anlayınca ilgilendi.” (s.81) Karakterin kendine ve çevresine bakışındaki değişimi, estetik kaygılarla farkındalık kazanmasını gösteriyor. Meli'nin ellerine yönelik önceki şikâyetleri, fiziksel acıdan kaynaklanırken, artık onları bir görüntü unsuru olarak değerlendirmesi, onun düşünce yapısındaki dönüşümü simgeliyor. Kırmızı masa muşambasının üzerindeki ellerin "iyi durmadığını" fark etmesi, kendini dışarıdan görmeye başladığının, belki de toplumun güzellik algısına bilinçsizce uyum sağladığının bir işareti olmaktadır.

“- Muharrem, ne yapar o benim yeğenim olacak kadınla, o Nermin denilen kadın? Bunlar böyle, taşrada geze geze, yabani olup çıktılar başımıza. Bu çocuklar bayağı yetişmiş ayol. Ben on dört yaşıdayken, gelin olmayı bekliyordum. Hani bu çocukların gecelikleri, sabahlıkları?” (s.82)

Kadınların "yetişmiş" olmasından bahsedilmesi, geleneksel değerlerin baskısı altındaki kadınların kendilerini daha olgunlaşmış veya yetişmiş görmelerinin eleştirilmesidir. “gelin olmayı bekliyordum” ifadesi, o dönemin toplumsal normlarına atıfta bulunur ve genç kızların toplum tarafından evlilik için hazır sayıldığı bir dönemi simgelemektedir. Burada, karakterin zamanın ötesinde bir özgürlük anlayışına sahip olan kadınların gecelikleri ve sabahlıkları gibi özgürlük simgelerini sorgulaması, bir tür toplumsal eleştiridir. “Dağdaki çobanlar da aptes alıp namaz kılmazlar ama, ne saftır onlar, ne temizlerdir. Onlar Tanrıyı bizden çok daha iyi bilirler, severler” (s.101) ironik bir dil ile dini değerlerden bahseden Neyyire hala dağ söylemi ile doğu bölgesindeki belirli insanları kast etmektedir ve doğudaki din tutuculuğunu eleştirmektedir. Gerekli davranışları yerine getirmeyip dini benimsediklerinden bahsederler, sadece laftan ibaret olduklarını belirtir. “Çocuklar, bu böyle kolay anlatılabilecek, kolay bir iş değil. Toplumbilim bilmemiz, Tarih bilmemiz gerekiyor” (s.101) bu açıklamadan da aslında Neyyire halanın değer

yargısına sahip olmadığı görülmektedir, çocukları da kendi gibi konulara açık ve eğitimli bir disiplinde yetiştirdiğini de göstermektedir. Ayrıca ele alınan konunun yüzeysel bir şekilde anlaşılamayacağını, derin bir kavrayış gerektirdiği belirtilmektedir. Toplumbilim ve tarih vurgusu, bireysel deneyimlerin ve olayların sadece kişisel değil, toplumsal ve tarihsel bir bağlam içinde değerlendirilmesi gerektiğini gösteriyor. Bu söz, bilgiye ve bilinçli bir bakış açısına duyulan ihtiyacı dile getirirken, aynı zamanda karakterin olaylara yaklaşımındaki ciddiyeti ve sorumluluk duygusunu da yansıtır. “ Biz anasından, babasından bile kopmuş çocuklarız. Yaşadığımız hayat, bize çok küçük yaşta, kan bağlarının değil, kafa arkadaşlığının asıl olduğunu öğretmişti.” (s.118) bireyin aidiyet duygusunu ve gerçek bağların biyolojik değil, ortak düşünceler ve yaşanmışlıklarla kurulduğunu vurguluyor. Kan bağı yerine "kafa arkadaşlığı" kavramının ön plana çıkarılması, karakterlerin yalnızlık, kopuş ve kendi seçtikleri aileyi yaratma çabalarına işaret eder. Aynı zamanda toplumsal normlara bir başkaldırı ve geleneksel aile yapısının sorgulanması da sezilir. Romandaki bağlamına göre, bu sözler karakterlerin geçmiş travmaları, hayatta kalma mücadelesi ve dostluğun onlar için ne kadar önemli olduğunu anlatan güçlü bir vurgu taşımaktadır.

III. Figürler üzerinde etki

i. Meli

Kitabın ana figürlerinden biri olan Meli, özgürlükçü bir kişiliğe sahiptir. Büyük hayallere sahip olan bu karakter geleneksel toplum yapısının kendisine biçtiği kalıplardan kurtulmak istemektedir. Büyüme sürecinde geleneksel yapının büyüyen Meli toplumun dayatmalarına aksi olarak çok farklı düşüncelere sahiptir. Her ne kadar kalıplardan kurtulmak istese de kendiliğinden yetiştiği yapıdan kalma değerler içermektedir. Kişilik bakımından kitapta belirtildiği üzere “Meli ilk zamanlar anlatmaya çalıştı, anlatamayınca vazgeçti. Ama içinde bir

şey kırıldı” (s.78) Çocukken kırılğan bir yapısı vardır ve içine kapanıktır. Geleneksel yapıdan görmüş olduğu kısıtlamalar onu daha hassas bir kalıp içine sokmuştur. Anlatmak istediklerini tam anlamıyla ifade edemediği zaman içine atmayı tercih eden bir kişiliktir bu da aslında düşünceleri ne kadar geniş bir yelpaze olursa olsun çabuk vazgeçmesinden dolayı çok uzun vadeli olamayacağını göstermektedir. “- Çünkü... İşte! O gavur zaten. – Gavur ne demek? – hani bi tane insanlar gelmişti ya, cambazlar? Orada bi tane şey vardı, kız vardı hani, neydi adı, adı, adı, hah, Krişa hani? İşte o, gavurmuş.” (s. 99) Çocukluk zamanlarında Berni ve Meli arasında geçen bu diyalog aslında Meli’nin “o” kişisini gavur olarak adlandırması ve Berni gavurun anlamını sorduğunda cevaplayamaz ve onun yerine birtakım cambaz içerisinden bir kızı örnek gösterir. Aslında söylemiş olduğu şeyin altını temellendirememesi zamanında etrafından duyduğu belirli kalıpları kendisinin anlamını bilmeden kullandığını göstermektedir. Buradan yola çıkılarak belirli bir süre yaşamış olduğu Erzurum, bir doğu kenti olarak dini değerlerine İstanbul gibi bir şehirden daha bağlı olmasıyla birlikte gavur tarzı kalıpların daha sık kullanıldığı ve süreç içerisinde de küçük yaştan itibaren Meli kelime dağarcığına bu kelimeyi yerleştirmiştir. “ Ben Meli gibi, her şeyi birden yakıp yıkıp, yok edecek yaradılıştan değilim.” (s.98) Berni ve Turan kavga ederken geçen bu cümle Meli’nin anlık bir sinir ile etrafı yerle bir ettiği belirtilmiştir. “Meli karşılaştığım zorluklara sinirlendi durdu.” (s.104) Berni tekrardan Meli’nin kişiliğinden bahseder Berni’ye olan korumacılığının ifadesi olarak da anlaşılabilir. Burada da iki arkadaşın zıtlığına değinilmektedir. Meli’nin sinirinden dolayı ilerleme gösteremediği yerde arkadaşı ile uğraşır ve zorluklarla yüzleşir. Karakterin sinirinin, duygu ve isteklerinin önüne geçmesi onu istediği şeylerden uzaklaştırır ve belirtildiği üzere o istenilen şeyleri de yok eder. “Sonra ne söylediyse cevap vermedik. Çıktı gitti. Giderken de, mır mır bir şeyler söylüyordu. Bize karışmaya ne hakkı var?” (s.118) üniversite zamanlarında arkadaşlarına karışan kişiler karşısında kızların özgüvenli yaklaşımları Neyyire hala ve mahir

amca sayesinde oluşmuştur. Figürler yetişme çağında iken değerler doğrultusunda farkında ve özgür bir şekilde yetiştirilmişlerdir, bu yüzden haklarını yedirtmeyen kişilerdir.

“- Meli, kusura bakma ama, senin böyle Muhammed, deyişinde çok içerliyorum. A, doğrusu ben dindarımdır. Hazreti Muhammed demen gerekir.

Oldukça yapmacıklı bir kaş kaldırışla karşılaşmıştım sözlerini.

-Ne yapalım ki ben dinsizim, dedim. Sizin anladığınız anlamda, o biçim dindarlardan da nefret ederim. Muhammed’e gelince” (s.143)

figürün, öğretmeni ile inanç üzerine gerçekleştirmiş olduğu diyalogda iki farklı fikir çatışması görülmektedir. Öğretmen daha geleneksel ve sert bir tavır sergilerken Meli açık sözlü ve sakin, umursamaz bir tavırla yaklaşır yetiştirilme tarzından kendisini rahatça ifade edebilen ve fikirlerini söylemekten korkmayan karakter öğretmenin tavrı altında kalmaz. Sert tavrın sebebi karşısındaki kişinin kadın olmasından kaynaklı olmasıdır ve onun üzerinde üstünlük kurabileceğini düşünmesidir. Modernleşmeye geçiş döneminde yaşanan bu olaylar hem din hem toplumsal cinsiyet rollerini ilgilendirmektedir. Ataerkil yapıdan sıyrılma dönemi olarak da adlandırılabilir. Diyalogda okuyucunun karşısına çıkan aslında iki karakter değil iki farklı ideolojik görüştür. Nezihe Meriç edebi tercihleri ile yalın bir dille okuyucuya bunu yansıtmıştır. Bir kısım geleneksel yapıyı savunur diğer kısım yani, Meli laik bir düşüncüyü desteklemekte ve dine inanmadığından da söz etmektedir. Geleneksel yapı içinde zaman geçirmiş olsa bile Meli’nin modernleşme ve kadın/ birey olma duygusu ön plana çıkmaktadır.

ii. Berni

Berni hoşgörölü kişiliğı ile aslında hep insanların yaralarını saran, onarıcı bir karaktere sahiptir fakat kendisi diğler insanların üzerine düştükçe kendini yıpratır ve zarar verir. Buna rağmen azimli bir figürdür önüne çıkan zorlukların üstesinden gelmek için elinden geleni yapar ve amacında ulaşır. Ataerkil toplum yapısının gölgesinde kalmaz. “Berni: Ellerimizi yıkayabilir miyiz Neyyire teyze?” (s.81) Ellerini yıkamak istemesi, sadece fiziksel bir temizlik talebi gibi görünse de, sembolik olarak arınma, yenilenme ya da bir geçmişten sıyrılma isteğini ifade edebilir. Neyyire teyze figürü ise otoriteyi, geçmişini ya da bir aidiyet arayışını temsil edebilir. Romanın bağlamına göre, bu diyalog sınıfsal farklılıkları, toplumsal ilişkileri ya da karakterlerin içinde bulunduğu koşulları yansıtan önemli bir detay olmaktadır. “Berni susar. Başını çocukluğunda yaptığı gibi, koluna da yayarak, kanepenin köşesine büzölür. Lüleleriyle oynamaya başlar” (s.99) Bu davranışlarının betimlenmesi ile aslında çocukluktan kalma huylarının Berni için hiç değişmediğinin ve kalıplaştığını göstermektedir. Susup kanepenin köşesinde büzölmesi kendini izole ettiğinin ve kendi kendine kalmak istediğini de işaret eder. Saçının lüleleri ile oynaması da aslında kaygılandığını göstermektedir.

Doğuda yetişirken kadın olması hep ikinci plana atılmasına sebebiyet vermiştir bu yüzden bir şeye tepki olarak bağırıp çağırmaktan ziyade karakter susup kendi köşesine çekilmeyi, soğukkanlı kalmayı tercih eder çünkü büyürken bu şekilde etrafından görmüştür. Romanın da genelinde görüldüğü üzere Berni bir olaydan hoşnut olmadığında kendini ortamdan soyutlamaktadır bu da onun belirgin kişilik özelliklerindendir çünkü eğer tepki gösterir ise anlık sinirle başına geleceklerin farkındadır. ““Bazı şeyler vardır ki, onlarla alay edilmemeli, şakası bile yapılmamalıdır” diye düşünür” (s.94) Berni’nin bu düşüncesi aslında yetişmiş olduğu kültür ve toplumun tutuculuğu ile ilgilidir. Burada şakasının yapılmaması gereken olay Neyyire haladır fakat figürün belirli konularda hassasiyetinin olması ve kırmızı çizgisi olarak görmesi duyarlı bir birey olduğunu göstermektedir. Berni, sevgisinden dolayı eşi, Turan’ın nefret

söylemli ve kabul edilemez davranışlarının altında kalmaktadır. Her ne kadar seviyeli bir insan olsa da sevgisinden dolayı kendini Turan'ın gölgesinde ezdirmektedir. Fakat kendisi bunun bilincindedir, kavgalarında da şikayetçi olduğu konuları dile getirir, yediği yemeğin kalorisinin sayılması, Neyyire hala ve Meli'ye yapılan eleştiriler figürü bunaltmaktadır. Berni kısıtlanmaktan rahatsız olduğunu belli eder ve yine de eşi ile uzlaşmaya çalışır. Meli daha çok geleneksel yapıdan izlere sahip iken Berni Neyyire halaya bağı ile birlikte geleneksel yapıdan daha az etkilenmiştir, bunun yanında hayat ne kadar zor olsa da mutluluk bulmayı, kişilerin içinde iyilik bulmayı hedeflemiştir. Ataerkil düzenin ağır gölgesi, Berni'nin yaşamında derin izler bırakmaktadır. Turan'ın baskıcı sözleri ve denetleyici tavrı, Berni'yi kendi varlığını sorgulamaya iterken, duyduğu sevgi bu baskıyı kabullenmesini kaçınılmaz kılar. Ancak Berni, maruz kaldığı kısıtlamaların bilincindedir; ruhunu sıkıştıran bu boyunduruğu derinden hisseder ve zaman zaman dile getirmekten de çekinmez. Yediği yemeğin hesabının tutulması, Neyyire Hala ve Meli'ye yöneltilen eleştiriler, onun özgürlüğünü daraltırken, Berni içindeki huzursuzluğu bastırarak uzlaşının yollarını arar.

Meli, gelenekleri benimseyen bir figürken, Berni'nin Neyyire Hala ile kurduğu bağ, onun bu kalıplardan bir nebze olsun sıyrılmasını sağlamıştır. Ancak yaşadığı dünya, ona sürekli sınırlar çizmekte ve varlığını biçimlendirmeye çalışmaktadır. Buna karşın Berni, bu sınırların ardında bir ışık bulma umudunu yitirmez. Yaşamın ağırlığı altında ezilse de insanın içinde iyiliği ve mutluluğu aramaktan vazgeçmez. “Biz anasından, babasından bile kopmuş çocuklarız. Yaşadığımız hayat, bize çok küçük yaşta, kan bağlarının değil, kafa arkadaşlığının asıl olduğunu öğretmişti.” (s.118) Berni'nin bu ifadesi ile öne çıkan fikir, figürlerin erken yaşta ailelerinden ayrılmaları ataerkil yapıdan da uzaklaşmalarına neden olmuştur. Geleneksel yapının temelinde öne çıkan değerlerden olan aile olgusundan ziyade Meli ve Berni için önemli olan kendi aralarındaki bağıdır, arkadaşlık olgusudur. Kendi aralarında bir bağ oluşturup geleneksel yapıdan sıyrılmaları modernleşme etkisinin altına da girdiklerini de göstermektedir.

Buradan da aileleriyle mesafeli oldukları hep birbirine destek çıkmakta oldukları ve iki kadın olarak erken yaşta kendi ayakları üzerinde durmayı öğrendiklerinden bahsedilmektedir.

IV. Sonuç

Korsan Çıkmazı her ne kadar iki karakterin normal bir hikayesini anlatıyor gibi gözükse de, onların ataerkil yapı ile sınanmalarına değinir, birey ve kadın olma sürecindeki zorlukları göstermektedir. Meriç, bir yandan feminist bakış açısıyla eleştiri yapmaktadır. İki arkadaşın ailesinden, ait olduğu bölgeden ayrılıp baştan aşağı Neyyire hala ve Mahir amcanın yanında bir hayat kurması, yeni alışkanlıklar edinmesi son derece etkili olmuştur. Karakterlerin çocukluklarından, yetişkinliklerine sürekli sıçramalar yaparak anlatılmıştır yan karakterler sayesinde anlatım zenginleştirilmiş ve farklı düşünce tiplerine yer verilmiştir. Edebi tercihlere çokça yer verilmiştir, geriye dönüş tekniği okuyucunun karakterlerin geçmişi ve güncel zaman arasındaki bağı daha net bir şekilde kurgulamasını sağlamıştır. Aralarda kullanılan ironik dil ise aslında toplumda büyük bir sorunların daha yumuşatılarak ama etkili bir şekilde aktarılmasına sebep olmuştur. Üç farklı anlatıcının olması da olayların farklı perspektiften incelenmesi için uygulanmıştır bu sayede kitabın karmaşıklığından çıkıp olay örgüsünü verimli bir şekilde okuyucunun anlaması istenmiştir. Romanda her ne kadar Neyyire Hala'nın çocukluk günlerine yer verilmez fakat Meli bir ikilem içindedir ve bu ikilem genç yaşta başlayan, özellikle doğuda bulunan ailesi ve Neyyire Hala olmak üzere toplumun dayattığı normlarından dolaydır. Bu ikilemde kalınmasının sebebi de iki farklı zıt yapıda yakın zamanlarda yaşanmasıdır. Yazar, ataerkil sistemi, cinsiyet rollerinin toplumda yerini, kadın-erkek ilişkileri ve kadın figürünün önemini romanda birey/ kadın olma yolunda ataerkil yapının Meli ve Berni figürleri üzerinden anlatılmıştır.

V. Kaynakça

- Meriç, N. (12. Baskı, Şubat 2024) *Kahire Modern*. Yapı Kredi Yayınları Orijinal yayımlanma tarihi:1961).
- ÇOPUR, Y. (2022). Nezihe Meriç'in öykülerinde tema. Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (9), 446–456. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1202982>
- Tekin, N., & Demirel Değirmenci, S. (2022). *Ataerkil Kültürde Kadın, erkek ve toplum ilişkisi*. Mediterranean Journal of Humanities. http://proje.akdeniz.edu.tr/mcri/mjh/12/MJH-XII-13-Nazli_TEKIN-Songul_DEMIREL_DEGIRMENCI.pdf
- GENÇ, H. N., & ŞAHİN, F. (2022). Nezihe Meriç'in Korsan çıkmazı Adlı Romanında TOPLUMSAL CİNSİYET Bakış Açısıyla Kadın ve AİLE Olgusu. International Journal of Filologia, (7), 27–38. <https://doi.org/10.51540/ijof.1024101>
- BUDAN, C. (2023). Nezihe Meriç'in “Korsan Çıkmazı” Romanında Modernleşme Sorunsalına Anlatıcı perspektifinden bakmak. Turkish Academic Studies - TURAS, 4(1), 15–35. <https://doi.org/10.54566/turas.1216612>
- Akgül, C. G. (2022, Ekim 18). Nezihe Meriç'ten korsan çıkmazı - Cansu gök Akgül. Ne Okuyorum? <https://www.neokuyorum.org/nezihe-merikten-korsan-cikmazi/>
- Atak, İ.E. (20 Ekim 2020). İlişkilerin Yakınlığı ve Ötesinde Kuşatıcılığı ile Tanımlanan Bir Alan: “Korsan Çıkmazı”. Sanat Kritik <https://sanatkritik.com/klinik-2/iliskilerin-yakinligi-ve-otesinde-kusaticiligi-ile-tanimlanan-bir-alan-korsan-cikmazi/>